

 Vlaanderen
is erfgoed

NIEUWBOUW VRIJETIJDSC

Zandhoven
Bouwheer: Gemeentebestuur Zandhoven
Liersebaan 12 | 2240 Zandhoven

Belfius
Projectmanagement: Belfius Bank & Verzekeringen
Karel Rogierplein 11 | 1210 Brussel

krft
Architect: Bob McMaster architecten i.s.m.
KRFT architecten
Nieuwevaart 118/4 | 9000 Gent

WTSB
Ingenieur Stabiliteit: Util Structuurstudies cvba
Koningstraat 269 | 1030 Schaarbeek

IGEAN
Ingenieur Technieken: RCR studiebureau bv
Mechelissesteenweg 454 | 3020 Herent

IGEAN
Veiligheidscoördinator: Igean
Doormaatsstraat 60 | 2160 Wommelgem

daidalos peutz
EPB-verslaggever: Daidalos Peutz
Bouwfysisch ingenieursbureau
Vital Deccentstraat 674 bus 1 | 3000 Leuven

DCA
DCA nv

Opheffingsdossier

Pomp in Zandhoven

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Pomp, Zandhoven, Amelbergastraat zonder nummer – monument
(opheffing)

Onderwerp

Benaming: pomp

Adres of ligging: Amelbergastraat zonder nummer, Zandhoven

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/11054/101.1

Bescherming

Beschermd als: monument

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 6 juli 1976

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/1003>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/5697>

Samenvatting

De pomp werd heropgericht in 1972, waardoor de herkenbaarheid en de representativiteit zijn aangetast. Binnen het beschermde bestand van waterpompen en vergelijkbare dorpspompen is de pomp in Zandhoven niet zeldzaam. De ensemblewaarde is beperkt. In de huidige toestand is de erfgoedwaarde van de pomp onvoldoende om een bescherming als monument te motiveren.

Datum

Datum: 2/11/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	5
2.5.	Juridische toestand.....	5
2.5.1.	Adres en kadaster	5
2.5.2.	Onroerend erfgoed	5
2.5.3.	Omgeving	6
3.	Evaluerend gedeelte	6
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	6
3.1.1.	Inleiding	6
3.1.2.	Zeldzaamheid	6
3.1.3.	Herkenbaarheid	7
3.1.4.	Representativiteit.....	7
3.1.5.	Ensemble	7
3.1.6.	Context.....	7
3.1.7.	Besluit	7
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	7
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	8
4.	Bronnen	8
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	8
5.1.	Omgevingsplan	8
5.2.	Fotobijlage	8
5.3.	Documentatie	8

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van de pomp in Zandhoven. De opheffing van de bescherming als monument kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de pomp in Zandhoven werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de gehele opheffing van de bescherming als monument van de pomp in Zandhoven.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

De als monument beschermde pomp is een voormalige openbare pomp in de dorpskern van Zandhoven. De pomp staat op een plein voor de dekenij van de Sint-Amelbergaparochie.

De pomp is gelegen in het cultuurhistorisch landschap 'Dorpskern Zandhoven'¹. Tegenover de pomp bevindt zich de als monument beschermde dekenij van de Sint-Amelbergaparochie². Aan de westzijde van het plein staat de als monument beschermde afspanning Sint-Christoffel³. Het monument voor de Eerste Wereldoorlog naast de pomp is vastgesteld bouwkundig erfgoed⁴.

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving van het beschermd onroerend goed wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

Het ontstaan van het dorp Zandhoven wordt in verband gebracht met de vestiging van een hoofdrechtbank, naar wordt vermoed in de 12de eeuw⁵. Het rechtsgebied van deze instelling strekte zich uit over een groot deel van het noorden van het hertogdom Brabant. De parochie Sint-Amelberga zou gesticht zijn in de 13de eeuw, maar de oudste delen van het huidige kerkgebouw dateren uit de 16de eeuw. De pastorie tussen de kerk en de dorpspomp klimt op tot het derde kwart van de 17de eeuw.

Aan het plein met de dorpspomp staan twee historische afspanningen. Afspanning De Swaene dateert van rond 1900, maar wordt al vermeld in de 18de eeuw. De reeds genoemde afspanning Sint-Christoffel dateert uit de 18de en 19de eeuw, maar bevat een oudere kern uit de 16de eeuw.

Het geheel van kerk, dekenij, afspanningen en dorpspomp vormen een historisch ensemble dat herinnert aan het belang van het dorp Zandhoven tijdens het ancien régime.

---

¹ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5702>

² <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5688>

³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5696>

⁴ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/113141>

⁵ Plomteux, Steyaert en Wylleman 1985, 1103.

Afgaande op de vormgeving van de hardstenen pijler werd de openbare dorpspomp opgericht op het einde van de 18de eeuw of in de loop van de 19de eeuw. De pomp werd in 1972 heropgericht⁶. Op basis van de weinige historische foto's lijkt de pomp onvolledig te zijn heropgericht (zie bijlage 5.3. documentatie). De hoge, wellicht stenen pijler met gladde zijden is verdwenen; de huidige hardstenen pijler lijkt het westelijke deel te zijn geweest van de oorspronkelijk grotere sokkel van de pomp. Ook de hendel van de pomp is verdwenen. Bij de heropricting werd de pomp een kwartslag naar het noorden gedraaid. Hierdoor bevindt de kraan zich niet meer aan de westzijde maar aan de noordzijde. De bekronende bol op de pijler is vervangen door een houten dennenappel. Dit verwijst naar de bijnaam van de Zandhovenaars als 'doppenrapers'. Ze kregen deze bijnaam tijdens de oorlogsjaren, toen dennenappels of 'doppen' werden verzameld in de dennenbossen rond het dorp. Dennenappels waren een goedkoop alternatief voor het schaarse en dure stoofhout voor in de kachel.

In haar huidige toestand bestaat de pomp uit een pijler in blauwe hardsteen, een sokkel in gesmoorde bakstenen met een kraan gemonteerd op een blok blauwe hardsteen en een houten kast rond het pompmechanisme. De pijler is versierd met paneelwerk en een pilaster met gebogen en gegroefde schacht. Tegen de bakstenen sokkel bevindt zich een natuurstenen druipbak.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier

De pomp werd op 6 juli 1976 beschermd als monument⁷. In hetzelfde beschermingsbesluit werden ook de Sint-Amelbergakerk, de dekenij en de afspanning Sint-Christoffel beschermd als monument. Deze beschermde monumenten werden toen ook opgenomen in de bescherming van de dorpskern van Zandhoven als cultuurhistorisch landschap.

Sinds de bescherming in 1976 zijn voor de pomp geen beheersdaden verricht.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 20 oktober 2023. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

De pomp heeft als adres Amelbergstraat zonder nummer in Zandhoven.

De kadastrale gegevens van de pomp zijn Zandhoven, 1ste afdeling, sectie C, deel van het openbaar domein.

2.5.2. Onroerend erfgoed

De pomp is beschermd als monument ('Parochiekerk Sint-Amelberga, dekenij, woning Sint-Christoffel, pomp en dorpskom', 6 juli 1976)⁸. De pomp is gelegen in het beschermd cultuurhistorisch landschap 'Dorpskern Zandhoven' ('Parochiekerk Sint-Amelberga, dekenij, woning Sint-Christoffel, pomp en dorpskom', 6 juli 1976)⁹.

---

⁶ *Idem*, 1113.

⁷ Onroerend Erfgoed Antwerpen, beschermingsdossier 4.01/11054/109.1 OA001243

⁸ <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/1003>

⁹ <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/1003>

Opheffingsdossier: pomp, monument

De pomp is vastgesteld bouwkundig erfgoed ('Pomp op dorpsplein', ID 113140)¹⁰.

2.5.3. Omgeving

De pomp is gelegen in woongebied (origineel gewestplan Turnhout, goedgekeurd 30 september 1977).

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

De dorpspomp in Zandhoven werd opgericht op het einde van de 18de eeuw of in de loop van de 19de eeuw. In 1972 werd de pomp heropgericht. Zij werd toen een kwartslag naar het noorden gedraaid. De bol bovenop de hardstenen pijler is vervangen door een houten pijnappel. Bij gebrek aan documentatie is onduidelijk in hoeverre de pomp in haar huidige heropgerichte toestand beantwoordt aan de originele situatie.

Artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "*door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming*".

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuuroederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, het type of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed leesbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde type of een bepaald oeuvre;

4° ensemble: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° context: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke visuele of inhoudelijke relatie is.

3.1.2. Zeldzaamheid

In Vlaanderen zijn er 200 waterpompen met een beschermd statuut. Het gaat om openbare stads- en dorpspompen, waterpompen bij hoeven, waterpompen bij herenhuizen en

---

¹⁰ <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/14618>

pompen bij kerken en begraafplaatsen. In dit beschermde bestand tellen we, behalve het exemplaar in Zandhoven, 35 dorpspompen. Ze dateren uit de 18de, 19de en vroege 20ste eeuw. De waterpomp in Zandhoven kan worden geëvalueerd als niet zeldzaam.

3.1.3. Herkenbaarheid

De waterpomp in Zandhoven is een herkenbaar voorbeeld van een openbare dorpspomp, maar in vergelijking met andere beschermde dorpspompen is haar herkenbaarheid aangetast. De waterpomp is bij de heroprichting in 1972 onvolledig samengesteld, zonder hendel en wellicht zonder een deel van de stenen sokkel. Daarnaast werd de pomp een kwartslag gedraaid en is de oorspronkelijke bolbekroning van de hardstenen pijler verdwenen.

3.1.4. Representativiteit

De waterpomp in Zandhoven is een representatief voorbeeld van een historische dorpspomp. De aangetaste herkenbaarheid maakt haar echter minder representatief dan andere beschermde dorpspompen in Vlaanderen.

3.1.5. Ensemble

Originele elementen van de waterpomp zijn gewijzigd (de plaatsing van de pomp) of verdwenen (de bolbekroning van de hardstenen pijler), waardoor de ensemblewaarde van de pomp is aangetast.

3.1.6. Context

Door haar ligging in de historische dorpskern van Zandhoven, vlakbij de parochiekerk, de dekenij van de Sint-Amelbergaparochie, het oorlogsmonument en twee historische afspanningen bezit de pomp contextwaarde.

3.1.7. Besluit

Binnen het beschermde bestand van waterpompen in Vlaanderen is de pomp van Zandhoven niet zeldzaam. De herkenbaarheid en de ensemblewaarde van de pomp zijn aangetast. De pomp is een representatief voorbeeld van een openbare dorpspomp, maar door de gewijzigde toestand sinds de heroprichting in 1972 is zij minder representatief dan andere beschermde dorpspompen in Vlaanderen. Door haar ligging in de historische dorpskern van Zandhoven, vlakbij de parochiekerk Sint-Amelberga, de dekenij, het oorlogsmonument en twee historische afspanningen bezit de pomp contextwaarde. De pomp blijft daarom deel van de bescherming van de dorpskern van Zandhoven als cultuurhistorisch landschap. De pomp blijft ook opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.

De bescherming van de pomp in Zandhoven als monument wordt opgeheven omwille van het algemeen belang.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Het inhoudelijk dossier bij de bescherming documenteert en registreert de erfgoedwaarden van het monument in voldoende mate.

Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

Opheffingsdossier: pomp, monument

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van de pomp, Amelbergastraat zonder nummer in Zandhoven, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

Onroerend Erfgoed Antwerpen, beschermingsdossier 4.01/11054/109.1 OA001243.

PLOMTEUX G., STEYAERT R. & WYLLEMAN L. 1985: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Antwerpen, Arrondissement Antwerpen*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 10n3 (Ru-Z), Brussel - Gent.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.